

NEKATERA IZHODIŠČA VISOKOŠOLSKEGA ŠTUDIJA KNJIŽNIČARSTVA

(Ob primerjavi visokošolskega študija knjižničarstva
v Zvezni republiki Nemčiji in v Nemški demokratični republiki)

Mirko Popovič

Vloga knjižnic v družbi

Knjižnice imajo v današnji družbi vse pomembnejšo vlogo. V preteklosti so se mnogokrat zapirale v svoje okvire in so bile v veliki meri izolirane od družbenega dogajanja. To vsekakor lahko povežemo z razredno delitvijo družbe, kjer je bila kultura rezervirana le za vladajoči razred. Šele francoska revolucija je odpravila izoliranost knjižnic. Knjižnice so postale javne institucije, namenjene širokim množicam. Vendar se je tudi v meščanski družbi ohranil razredni princip, ki temelji na materialnem produkcijskem procesu. Znanost in kultura ostajata še vedno v veliki meri domena vladajočega razreda. Privilegirani sloji si tako tudi s pomočjo knjižnic (kajti tudi v knjižnicah dobijo izobrazbo in znanje, ki jih dvigne nad »neizobraženo« delovno silo) ohranjajo svoj položaj.

Vendar pa je knjižnici že s tem, da je postala javna ustanova, dana velika možnost za angažirano dejavnost. To možnost lahko knjižnice uresničujejo še posebej v socialistični družbi. Knjižnica ima lahko pomemben delež pri oblikovanju vsestransko razvitih, ustvarjalnih osebnosti, kar je tudi osnovni cilj sistema socialističnega samoupravljanja. Knjižnica lahko v določeni meri sodeluje v preseganju socialnih neenakosti, saj dobro vemo, kaj pomeni izobrazba kot faktor socialne enakosti. Izobraženost je tudi pomemben dejavnik sodelovanja posameznika v sistemu socialističnega samoupravljanja. Ravno na tem področju pa lahko knjižnica s svojo *aktivno* vlogo približa knjigo nepriviligiranim slojem in sodeluje v njihovem izobraževanju.

V okviru problematike knjižničarstva se ponuja veliko možnosti za raziskovalno delo. Lep primer za raziskovalno delo je npr. problematika branja. Tu lahko preučujemo naslednje aspekte: a) raziskovanje branja kot vrednostnega sistema (kaj pomenita literatura in branje za posameznika), b) raziskovanje vrednot, ki jih posreduje literatura, c) raziskovanje sistema vrednot v različnih skupinah (glede na starost, izobrazbo, poklic, dohodek...), č) raziskovanje družbenih institucij, ki vplivajo na branje (šole, knjižnice itd.), d) sodelovanje knjižnic z izobraževalnim sistemom itd. Vsa ta problematika je bila do sedaj premalo prisotna v naši družbi. Iz teh primerov pa vidimo veliko medsebojno povezanost knjižnice in družbe: knjižnice v določeni meri oblikujejo in posredujejo vrednote družbi, sam razvoj družbe pa vpliva na izpopolnjevanje knjižničarskih funkcij in uslug. Knjižnica se torej vse močneje vključuje v vsa področja družbenega življenja.

Sodobna družba postavlja nove in nove zahteve pred knjižnice. Razvoj znanosti, vse večje potrebe po kvalitetnih informacijah in drugi procesi vplivajo na spreminjanje funkcij posameznih tipov knjižnic. Pojavljajo se nove zahteve: sodelovanje med knjižnicami, fleksibilni odnos knjižnic do drugih informativnih ustanov in sredstev množičnega komuniciranja, kvalitetnejše delovanje knjižnic na področju obdelave in dopolnjevanja fondov, nujnost avtomatske obdelave podatkov, poudarja se informacijska dejavnost knjižnic itd. Vse te naloge pa bo lahko izpolnjeval le strokovno izobražen knjižničar, ki se bo zavedal tudi vloge in pomena knjige in knjižnic v naši družbi.

Nekaj misli o visokošolskem študiju knjižničarstva

Iz medsebojne povezanosti knjižnic in družbe izhajajo tudi nove naloge knjižničarjev. Osnovni pogoj za uspešno opravljanje teh nalog pa je široko zasnovano izobraževanje bibliotekarjev. Kot vemo, imamo pri nas le višješolski študij knjižničarstva v okviru Pedagoške akademije v Ljubljani. Tu se izobražujejo knjižničarji, ki naj bi kasneje opravljali predvsem strokovno rutinsko delo, kot ga obsegajo predavanja iz bibliotekonomije, katalogizacije s klasifikacijo, bibliografije itd. Širši, družbeni vidiki (npr. preučevanje vloge knjižnice v naši družbi, problematika posredovanja informacij itd.) pa so v dvoletnem študiju manj prisotni.

Osnovni cilj našega visokošolskega izobraževanja je usposabljanje strokovnjakov ter razvijanje osebnosti posameznikov in obliko-

vanje kritičnih ustvarjalcev. V visokoškolskem študiju knjižničarstva moramo vsekakor upoštevati oba vidika.

Doslej pa je naša univerza v veliki meri zanemarjala drugi vidik, torej oblikovanje vsestranske osebnosti. Celotni sistem študija je preveč temeljil le na strokovnosti. Na to kažejo tudi odgovori visokošolskih profesorjev iz raziskovalne naloge »Položaj in vloga visokošolskih učiteljev v SRS«, ki jo je v letu 1980 opravil Center za razvoj univerze v Ljubljani. Kar 71 % visokošolskih učiteljev je menilo, da visoko šolstvo malo oziroma nič ne prispeva k razvijanju osebnosti posameznika; 62 % pa jih meni, da visoko šolstvo malo oziroma nič ne prispeva k oblikovanju kritičnih ustvarjalcev. Teh odgovorov se moramo vsekakor zavedati pri oblikovanju visokošolskega študija knjižničarstva. Bibliotekarji naj bi postali kvalitetni knjižničarski strokovnjaki, hkrati pa bi se morali zavedati vloge knjige in knjižnice v družbi.

Študij bibliotekarstva lahko temelji le na znanstveni podlagi. Le na tem temelju lahko knjižnica in bibliotekar uresničujeta svoje naloge (npr. posredovanje informacij, oblikovanje in obdelava knjižnih fondov itd.). Študenti pa morajo v učnem procesu spoznavati naloge knjižnic v družbi. Pomembno je tudi razvijanje raziskovalne dejavnosti študentov ter usposabljanje študentov za samostojno učenje. Pridobljeno znanje morajo bibliotekarji kritično oceniti in ga tudi znati uporabiti v praksi. Temelj teh zahtev pa je široko zasnovan študij (interdisciplinarnost).

V svetu se študij knjižničarstva vse bolj usmerja na sociološke fakultete, kjer poučujejo tudi druge predmete, ki naj bi bili sestavni del izobrazbene osnove za visokoškolski študij. Kot primer si bomo v nadaljevanju ogledali, kako je visokoškolski študij knjižničarstva zasnovan v Zvezni republiki Nemčiji in v Nemški demokratični republiki, torej v dveh državah z različnima družbenoekonomskima sistemoma. Tu bomo lahko našli pomembna izhodišča za študij knjižničarstva v naši družbi. Žal nimam še dovolj strokovne podlage za kritično primerjavo obeh učnih programov, vendar pa bomo kljub vsemu potegnili iz novejšje literature nekatere splošne ugotovitve.

Visokoškolski študij knjižničarstva v Nemški demokratični republiki

Kot temelj za opis visokošolskega študija knjižničarstva v NDR nam bo služil članek iz leta 1975, ki ga je napisal Günter Fröschner. Članek je bil napisan ob 20-letnici delovanja Instituta za bibliotekarstvo in informatiko, ki je sestavni del Humboldtove univerze

v Berlinu. V zadnjih letih je verjetno prišlo do nekaterih sprememb v izvajanju študija, vendar pa iz učnega programa lahko ugotovimo temeljno usmerjenost njihovega visokošolskega študija knjižničarstva. Študij bibliotekarstva je sestavljen iz petih osnovnih področij:

1. *Bibliotekarska veda (splošno)*

Usmeritev izhaja iz spoznanj klasikov marksizma in leninizma ter partijskih sklepov in na tej osnovi študentje spoznavajo funkcije in položaj knjižnic in knjižničarstva v socialistični družbi. Posebej je poudarjena vloga knjižnice pri razvoju socialistične zavesti, kulture, izobraževanja in znanosti, obravnavajo pa tudi predmet, zgodovino, funkcijo in strukturo bibliotekarstva glede na druge znanosti, posebej glede na marksističnoleninistične družboslovne znanosti.

Ta vprašanja obravnavajo naslednji predmeti: družbena funkcija knjižnic, kulturno-politična vprašanja knjižničarskega dela, zgodovina bibliotekarstva (sem sodi tudi organiziranje bibliotekarskega raziskovanja) in knjižničarsko izobraževanje,

2. *Knjižnični fond (katalogi):*

Študentom posredujejo spoznanja o knjižničnem fondu, o njegovem oblikovanju in dopolnjevanju, obravnavajo probleme avtorske in stvarne obdelave knjižničnih fondov.

Ta vprašanja obravnavajo pri naslednjih predmetih: različne oblike publikacij, znanje o knjižničnih fondih, abecedna imenska in stvarna katalogizacija, knjižničarska klasifikacija in sistem katalogov,

3. *Delo z uporabniki:*

Obravnavajo osnovna vprašanja in metode posredovanja literature za raziskovalno dejavnost, študij, izobraževanje in prosti čas. Preučujejo naloge knjižničarjev v procesu oblikovanja socialistične osebnosti (bibliotekar mora poznati sociološke, psihološke in pedagoške temelje), pomembno pa je tudi preučevanje odnosa med knjižnico in različnimi skupinami uporabnikov v socialistični družbi. Osnovni cilj usmeritve je posredovanje spoznanj, osnov in metod uporabljanja knjižnic, kar vključuje tudi informacijsko dejavnost in propagiranje literature.

Ta vprašanja obravnavajo naslednji predmeti: knjižničarsko delo v družbi, sociološke, psihološke in pedagoške osnove dela z

uporabniki, uporaba knjižnic, informacijska dejavnost, propagiranje literature, javno delovanje knjižnic,

4. Vodenje, planiranje in organizacija knjižničarstva in knjižnic:

Študenti spoznavajo naslednjo problematiko: vodenje in planiranje knjižničarstva v NDR, struktura, tipi in mreže knjižnic, ekonomska problematika knjižnic, sodelovanje med knjižnicami, intenzivnost in racionalizacija knjižničarskega dela, avtomatizacija ter zgradbe in opremljenost knjižnic.

Ta vprašanja obravnavajo naslednji predmeti: vodenje in planiranje; pravna vprašanja; organiziranost bibliotekarstva; statistika; zgradba in opremljenost knjižnic; tehnika in tehnologija; avtomatska obdelava podatkov; ekonomska vprašanja knjižnice,

5. Zgodovina knjižničarstva:

Usmeritev posreduje študentom spoznanja o zgodovinskih problemih razvoja družbenih funkcij knjižnic (temelj so spoznanja marksizma-leninizma in splošne bibliotekarske znanosti); izhodišče je v antiki (Orient, Grčija, Rim), sledi srednji vek (fevdalna zahodna Evropa s poudarkom na Nemčiji) in končno novejšo obdobje (preučujejo tudi knjižnice v kapitalističnih družbah); študenti obravnavajo razvoj knjižničarstva v socialističnih državah, posebej v Sovjetski zvezi in NDR.

To problematiko obravnavajo naslednji predmeti: splošna zgodovina knjižničarstva, zgodovina knjižničarstva in bibliotekarske stroke v NDR, bibliotekarstvo v tujini, mednarodna knjižničarska dejavnost.

Izhajajoč iz te osnove v točkah 1—5 pa se bibliotekarji izobražujejo še v naslednjih znanstvenih disciplinah:

a) Bibliografija

Študentom posredujejo spoznanja o družbeni funkciji bibliografskih informacij o literaturi; študenti obravnavajo teoretične probleme bibliografije v SZ, v NDR in v drugih socialističnih deželah; učijo se tehnike obvladovanja bibliografskih metod (poudarek je na bibliotekarsko-bibliografski praksi v NDR); pridobivajo konkretna spoznanja na področju splošne bibliografije in bibliografije bibliografij ter se vpeljujejo v probleme strokovne bibliografije. Osnovni predmeti: teoretične osnove bibliografije, bibliografska praksa, problemi strokovne bibliografije.

b) *Informatika in dokumentalistika*

Posredujejo tista spoznanja o pomembnih problemskih sklopih informatike/dokumentalistike, ki jih ne obravnavajo skupaj z drugimi bibliotekarskimi učnimi področji. Študenti se spoznavajo z naslednjimi problemi: referalna in dokumentalistična obdelava dokumentov, raziskovanje in sintetiziranje informacij (npr. tezavri), razširjanje informacij, nacionalna in mednarodna organiziranost informatike/dokumentalistike.

c) *Zgodovina, teorija, klasifikacija in organizacija znanosti za bibliotekarje*

Posredujejo znanja o zgodovini znanstvenih nazorov, študenti pa se uvajajo v probleme znanstvene teorije, organiziranosti in klasifikacije znanosti. Študenti tako lažje razumejo osnovne probleme razvoja znanosti, kar je pomembno izhodišče za pravilne politične in strokovne odločitve na področju dopolnjevanja in obdelave knjižnih fondov, na področju strokovne bibliografije in pri delu z uporabniki. Ta vprašanja obravnavajo naslednji predmeti: zgodovina znanosti, razvoj in organiziranost znanosti, teorija in klasifikacija znanosti, metodika in tehnologija znanstvene dejavnosti.

d) *Uvod v estetska vprašanja in v delo s kulturno dediščino*

Študenti se spoznavajo z marksistično-leninističnim razumevanjem kulture, z družbeno funkcijo kulture ter z vprašanji negovanja kulturne dediščine. Študentom posredujejo zakonitosti razvoja napredne humanistične umetnosti in literature od renesanse do danes. To problematiko obravnavajo naslednji predmeti: marksistično-leninistična teorija kulture, estetika, literarna zgodovina, negovanje kulturne dediščine v knjižnicah.

e) *Veda o knjigi*

Študentom posredujejo naslednja spoznanja: nastanek in razvoj knjige, analiza in funkcije knjige v posameznih družbenoekonomskih formacijah, tehnika izdelave knjig, oblikovanje knjig, knjižna umetnost, organizacija, struktura in načini dela socialističnega knjigotrštva in založništva v NDR in v SZ ter v nekaterih kapitalističnih deželah. Ta vprašanja obravnavajo naslednji predmeti: zgodovina knjige in pisanja, knjigotrštvo in založništvo, izdelava knjig.

Ideološka, teoretična in metodološka osnova visokošolskega študija knjižničarstva v NDR je marksizem-leninizem. Pomembno je tudi znanje dveh tujih jezikov (eden izmed njih je obvezno ruski jezik).

Pri opisu tega študija smo se oprli na članek Paula Kaegbeina iz leta 1980, ki prikazuje visokošolski študij knjižničarstva na Filozofski fakulteti univerze v Kölnu. Tu je bila leta 1974 ustanovljena Katedra za bibliotekarstvo. Tudi tukaj je študij bibliotekarstva sestavljen iz petih temeljnih študijskih področij.

1. *Teorija bibliotekarstva*, ki zajema naslednja strokovna področja:

a) *Veda o strukturi knjižničarstva*. — Sem spadajo vprašanja, ki obravnavajo različne vrste knjižnic, oblikovanje knjižničarskih sistemov, informacijskih sistemov in mrež knjižnic, sodelovanje med knjižnicami (centralni katalogi itd.) kakor tudi sociološka in ekološka vprašanja knjižničarstva, ki vplivajo na položaj knjižnice v širšem okolju.

b) *Veda o knjižničarskem urejevanju gradiva in metodologiji*. — Sem spadajo teorija o sistemih klasifikacije, teorija o strokovni klasifikaciji, različni postopki in metode znanstvenega dela z različnim publiciranim gradivom, metodološka raziskovanja o knjižničarskem shranjevanju informacij in o možnostih uporabe bibliometričnih postopkov na področju knjižničarstva.

c) *Knjižničarska strokovna obdelava gradiva*. — Postopki obdelave bibliografskih podatkov, izdelava pravil abecednega katalogiziranja, problemi kooperativnega katalogiziranja, uporaba tujih dosežkov na tem področju. Sem spadajo še preučevanje seznamov literature, bibliografij, referalnih biltenov, dokumentacijskih kartotek, registrov, baz podatkov itd.

d) *Teorija o obdelavi gradiva*. — Strokovna obdelava različnih oblik publikacij: splošna bibliografija, strokovna bibliografija, literaturna dokumentalistika, tezavri, uporaba baze podatkov.

e) *Veda o knjižničarski informatiki*. — Obravnava naslednja vprašanja: informacijska dejavnost in procesi, uporaba knjižnic, raziskovanje uporabnikov, pretok informacij, potrebe po informacijah, strokovne dejavnosti (npr. retrospektivno raziskovanje itd.).

f) *Knjižničarska terminologija*. — Poteka v obliki sodelovanja z drugimi informativno-znanstvenimi disciplinami in mednarodnega sodelovanja.

g) *Knjižničarski standardi*

Natančna predstavitev teorije bibliotekarstva nam lepo pokaže

vsestransko povezanost bibliotekarstva z informatiko (informacijsko znanostjo).

2. *Bibliotekarska znanost*, ki je tesno povezana s teorijo bibliotekarstva in obsega naslednja področja:

a) *Problemi in metode dela specialnih knjižničarskih kategorij in skupin*: znanstvene knjižnice, javne knjižnice, specialne knjižnice, visokošolske knjižnice, otroške in mladinske knjižnice itd. V tem okviru pa preučujejo še centralne, regionalne in mednarodne bibliotekarske ustanove doma in v tujini.

b) *Veda o poslovanju knjižnic*. — Sem spadajo vprašanja organiziranja knjižnic, strokovnega poslovanja, vodenja, planiranja itd.

c) *Upravljanje knjižnic*. — Poleg splošnih spoznanj o upravljanju spadajo sem še vprašanja dopolnjevanja fondov, specialnih delovnih metod, uporabe različnih postopkov pri urejanju in obdelavi fondov itd.

d) *Knjižničarsko pravo*. — Obsega naslednja področja: knjižničarska zakonodaja, pravila izposoje, zakon o obveznem pošiljanju tiskanega gradiva, pravila uporabe, avtorsko pravo, kazensko pravo itd.

3. *Knjižničarska tehnologija obsega naslednja področja*:

a) *Gradnja knjižnic*. — Obsega teorijo o knjižnični zgradbi in opremljenosti (prostorska urejenost knjižnic, funkcionalna opremljenost čitalnic, skladišča knjig, oblikovanje delovnih prostorov, vprašanja osvetljenosti prostorov itd.).

b) *Knjižničarska tehnika*. — Ukvarja se s problemi splošne tehnične opremljenosti znotraj knjižnic kot tudi v sodelovanju med knjižnicami.

c) *Reprotehnika*. — Ima pomembno vlogo v informatiki in knjižničarstvu, tu pa obravnavajo naslednje probleme: postopki kopiranja, mikrofili in druge mikrooblike, medijska tehnika itd.

4. *Zgodovina knjižničarstva* zajema raziskovanje zgodovinskih temeljev današnjega bibliotekarstva. To problematiko obravnavajo v naslednjih sklopih: zgodovina knjižnic v starem in v srednjem veku, zgodovina nemških knjižnic v novejšem obdobju, zgodovina tujih knjižnic novejšega časa, razvoj nemških knjižnic od leta 1945 do danes in paralelna primerjava s tujimi knjižnicami. Zgodovina knjižničarstva obravnava knjižnice kot del socialno-kulturnega razvoja.

5. *Bibliografija*, ki ima kot veda o različnih oblikah publikacij in knjižničnega gradiva pomembno vlogo znotraj bibliotekarske

znanosti. Sem spadajo vprašanja shranjevanja in obdelave različnih nosilcev informacij ter vprašanja uporabe teh informacij. Veda se deli na naslednja področja:

a) *Teorija o rokopisih*: paleografija, zgodovina pisave, problemi katalogiziranja rokopisov.

b) *Teorija o knjigah*. — Knjiga ima v večini knjižnic najpomembnejšo vlogo, zato spadajo sem naslednje discipline: veda o inkunabulah, zgodovina tiskarstva, ilustriranje knjig, vezave, knjigo-trštvo, razne kategorije literature (npr. otroške knjige, znanstvena dela itd.).

c) *Neknjižno gradivo*: časopisi, kartografsko gradivo, disertacije, AV-mediji, vse vrste mikrooblik itd.

V okviru tega študija je posebna pozornost posvečena poznavanju angleškega in francoskega jezika.

Zaključek

V zaključku želimo prikazati primerjavo med visokošolskim študijem knjižničarstva v NDR in v ZRN. Med obema študijema bibliotekarstva seveda obstajajo nekatere razlike, ki izhajajo pač iz različne družbene ureditve obeh držav. Tako je v NDR poudarjena marksistično-leninistična utemeljenost visokošolskega študija knjižničarstva, nadalje vloga knjižnice pri razvoju socialistične zavesti itd. Vendar pa kljub temu lahko potegnemo skupno značilnost obeh študijev (čeprav se moramo zavedati, da ima ta skupna značilnost različne posledice v deželah z različnimi družbeno-ekonomskimi sistemi). Tako v NDR kot v ZRN poudarjajo dva bistvena aspekta nalog bibliotekarstva:

1. strokovni vidik (npr. vprašanja poslovanja knjižnic, strokovne obdelave gradiva itd.) in

2. širša družbena aktivnost knjižnic (npr. posredovanje informacij, preučevanje funkcij knjižnice v družbi, preučevanje uporabnikov knjižnic itd.).

Upoštevanje obeh aspektov knjižničarstva (strokovnost in širši družbeni vidik) pa naj bi bil tudi temelj našega visokošolskega študija bibliotekarstva. Naj ponovimo še enkrat: naš univerzitetno izobraženi strokovnjak bi moral biti nekonformističen in revolucionarnih nazorov, hkrati pa bi moral imeti razvite kreativne sposobnosti v svoji stroki, ki bi jo opravljal v skladu s potrebami družbenega napredka in humanizacije.

LITERATURA

BUCHHOLZ Dieter: Für ein sinnvolles Bibliothekarstudiums, Buch und Bibliothek, 1980, 4, 339—341.

DOLAR Jaro: Predlog za študij knjižničarstva na FSNP v Ljubljani, 1975 (tipkopolis).

FROSCHNER Günter: Fragen der Ausbildung von Hochschulkadern für das Bibliothekswesen der DDR, Zentralblatt für Bibliothekswesen, 1975, 6, 262—266.

GROSSER Alfred: Haben Bibliotheken politische Aufgaben?, Buch und Bibliothek, 1981 2, 151—156.

KAEGBEIN Paul: Modell eines bibliothekswissenschaftlichen Studiums, Bibliothek. Forschung und Praxis, 1980, 3, 225—231.

RUCH Diann D.: Buch und Bibliothek in der Gesellschaft, Bibliothek. Forschung und Praxis, 1981, 1, 78—82.